

Схвалено до використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з філософсько-світоглядних дисциплін Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол №1 від 20 січня 2016 року)

КРОКИ ДО ПОРОЗУМІННЯ

Навчальна програма з курсу за вибором для учнів старших класів загальноосвітньої школи

Пояснювальна записка

В умовах військово-політичного конфлікту на Донбасі і вкрай складної соціокультурної ситуації та інформаційної війни у районах, що межують із зоною конфлікту, постала необхідність навчати учнів сучасних інструментів критичного мислення і комунікації, які б допомогли їм ефективно працювати з інформацією й сприяли толерантності, взаєморозумінню і згуртованості громад і громадян.

Пропонований курс за вибором має на меті створення умов для формування в учнів ціннісних орієнтацій, умінь, навичок і моделей поведінки, орієнтованих на подолання наслідків соціального конфлікту і роз'єднаності українського суспільства, готовності громадян співпрацювати на користь держави Україна.

Завданнями курсу є:

- розвинути в учнів *позитивне ставлення і мотивацію* до застосування моделей поведінки, орієнтованих на толерантність, моральні цінності українського суспільства і демократії, *готовність* до ефективного спілкування у повсякденному житті;
- формувати в учнів *досвід* толерантних взаємин з однолітками, батьками, вчителями, знайомими і незнайомими людьми, свідомого вибору відповідних моделей поведінки, продуктивної співпраці у групі та колективі;
- розвинути в учнів *уміння* застосовувати моделі неконфліктної поведінки, визначати власну позицію, оцінювати власну поведінку та поведінку інших з позиції вимог міжкультурного спілкування, поваги до різноманітності у думках і поглядах, опанувати *навички*, що сприяють згуртованості родини і громади з огляду на існування різних точок зору;
- формувати в учнів *уміння* виявляти інформаційні та комунікативні маніпуляції, відбирати і використовувати достовірну інформацію з різних джерел, насамперед із ЗМІ, мати критичне мислення щодо соціального конфлікту в Україні, а також представляти обґрунтовані та структуровані погляди під час дискусії і розгляду контрверсійних, суперечливих тем.

Розв'язання цих завдань можливе, якщо:

- навчальний процес організований як послідовне дослідження учнями певної теми, виконуване у процесі їх інтерактивної взаємодії;

- результатом навчання є не засвоєння фактів, понять або чужих думок, а вироблення в учнів умінь критично мислити, висловлювати і обґрунтовувати власні думки, оцінки, демонструвати зазначені моделі поведінки, будувати конструктивні стосунки з оточуючими і співпрацювати;
- викладання (діяльність вчителя) передбачає організацію взаємодії учнів, фасилітацію дискусій і обговорень, систематичну корекцію результатів навчання з використанням зворотного зв'язку «учні – вчитель» на основі спостереження і рефлексії активності учнів у класі;
- навчання організоване таким чином, що учень відчуває себе вільним, може проявляти ініціативу і самостійність, творчо ставитись до навчального матеріалу, вчитися слухати і говорити, формулювати власну думку, правильно її

- висловлювати, доводити свою точку зору, аргументувати і дискутувати,
- учні мотивовані для обговорення проблем, а не ухиляються від їх рішення.

Передбачається, що у процесі навчання учень зможе розвинути, відкорегувати свою систему стосунків з іншими, ціннісних орієнтацій і установок.

Пропонований курс може викладатись як елективний чи факультативний у 10-11-х класах загальноосвітньої школи. Рекомендований обсяг годин - 17 (1 година на тиждень протягом одного семестру).

Зміст пропонованої програми складається з 4 основних розділів і резервних уроків .

Структура і зміст програми

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
3	<p>РОЗДІЛ I: КРОК ПЕРШИЙ. СПІЛКУЙСЯ!</p> <p><i>Як спілкуватись ефективно</i> Що таке ефективне спілкування. Активне слухання. Побудова висловлювання</p> <p><i>Як зрозуміти іншу людину і навчитись говорити «Ні!»</i> Як будувати діалог. Як використати запитання. Як толерантно сказати «ні». Як відповісти на критику і зберегти стосунки.</p> <p><i>Як поводитись у ситуації конфлікту</i> Чому виникають конфлікти. Які є стратегії поведінки у конфліктах Як уникнути конфлікту</p>	<p>Учень/учениця пояснює, що таке ефективне спілкування, чому може виникати непорозуміння під час спілкування, які є причини і наслідки конфліктів;</p> <p>визначає помилки у спілкуванні;</p> <p>демонструє уміння активного слухання та грамотної побудови висловлювань;</p> <p>застосовує парафразування;</p> <p>формулює і використовує у спілкуванні закриті та відкриті і журналістські запитання;</p> <p>формулює толерантну відмову і відповідь на критику;</p> <p>обирає і демонструє ефективні моделі поведінки на різних етапах конфліктної ситуації;</p> <p>оцінює власні уміння ефективно спілкуватись.</p>
3	<p>РОЗДІЛ II: КРОК ДРУГИЙ. ВРАХОВУЙ РІЗНОМАНІТНІСТЬ!</p> <p><i>Чому різноманітність – це ресурс</i> Що таке різноманітність українського суспільства і чому вона існує. Як ставитись до різноманітності. Чому різноманітність – це ресурс твій і суспільства</p> <p><i>Як стереотипи впливають на наше життя</i> Що таке стереотипи. Як виникають упередження. Що потрібно, щоби позбутись стереотипів і їх наслідків.</p> <p><i>Як поєднати роз'єднані громади</i> Чому навколо нас сьогодні багато роз'єднаних громад. Які шляхи подолання роз'єднаності існують</p>	<p>Учень/учениця пояснює, що таке різноманітність українського суспільства і чому вона є суспільним ресурсом, що таке стереотипи і як вони впливають на людську поведінку, причини роз'єднання громад і шляхи подолання роз'єднаності;</p> <p>обґрунтовує важливість знаходити порозуміння і співпрацювати</p> <p>демонструє моделі поведінки, орієнтовані на повагу до різноманітності;</p> <p>виявляє власні стереотипи і їхній вплив на власні вчинки і моделі поведінки;</p> <p>аналізує складні життєві ситуації;</p> <p>брати участь в обговоренні шляхів поєднання роз'єднаних громад, визначаючи і обґрунтовуючи власні рішення;</p> <p>оцінює власні уміння враховувати різноманітність у ситуаціях життя і шукати шляхи поєднання роз'єднаних громад.</p>

К-ть годин	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів
3	<p>РОЗДІЛ III: КРОК ТРЕТІЙ. ОТРИМУЙ ДОСТОВІРНУ ІНФОРМАЦІЮ!</p> <p><i>Чи варто бути поінформованою людиною</i> Що таке інформація та інформаційне суспільство. Які є джерела інформації і чим вони відрізняються</p> <p><i>Як відрізнити факти від думок</i> Що таке факти. Чим факти відрізняються від думок. Які слова маркери та інші прийоми можуть допомогти нам відрізнити фати від думок у будь-якій інформації</p> <p><i>Як розпізнати маніпуляцію та захиститись від неї</i> Що таке інформаційна маніпуляція та яка її мета. За якими ознаками можна розпізнати маніпуляцію. Як протидіяти маніпуляції кожного дня Чому виникає та як виглядає інформаційна війна. Як вберегти себе від впливу інформаційної війни</p>	<p>Учень/учениця пояснює, що таке інформаційне суспільство і чого воно вимагає від людини, чим відрізняються джерела інформації, що таке достовірна інформація, чим відрізняються факти від думок, які прийоми маніпулювання свідомістю читачів та глядачів існують, що таке інформаційна війна;</p> <p>демонструє уміння оцінки джерел інформації та достовірності інформації у цих джерелах;</p> <p>відрізняє факти від думок, аргументуючи власну точку зору;</p> <p>оцінює спрямованість тексту і способи впливу на читача за допомогою думки;</p> <p>визначає у тексті (повідомленні) прийоми маніпуляції і пропаганди;</p> <p>демонструє уміння захисту від впливу інформаційної маніпуляції;</p> <p>оцінює власні уміння вирізняти засоби інформаційного впливу на свідомість та захищатись від нього.</p>
6	<p>РОЗДІЛ IV: КРОК ЧЕТВЕРТИЙ. ОБГОВОРЮЙ!</p> <p><i>Що таке аргументована позиція</i> Що таке аргумент і які бувають аргументи. Як будувати аргументи.</p> <p><i>Що таке дискусія та як взяти в ній участь</i> Як взяти участь у дискусії. Що таке ефективна дискусія. Види дискусій.</p> <p><i>Як взяти участь у он-лайн дискусії</i> Як взяти участь в Інтернет-дискусії. Як зробити обговорення в Інтернеті коректним, цікавим і інформативним.</p> <p><i>Як читати у пошуках аргументів</i> Як знайти в тексті складові аргументу. Вагомі слова і їх роль в аргументації. Складання схем у процесі аналізу переконуючого тексту.</p> <p><i>Як знаходити згоду у обговоренні, не відмовляючись від власних переконань</i> Що таке точка згоди та як її визначити.</p> <p><i>Що таке дебати</i> У чому особливість дебатів як дискусії. Яких навичок потребують дебати.</p>	<p>Учень, учениця пояснює, що таке аргумент і якою є його структура, що таке дискусія і чому вона необхідна у житті, що таке структурована дискусія і дебати, які є їхні правила;</p> <p>розрізняє і формулює різні види аргументів в ситуаціях спілкування та текстах;</p> <p>розпізнає в тексті різні види аргументів і вагомі слова;</p> <p>аналізує аргументацію в тексті за допомогою схем;</p> <p>визначає і використовує правила поведінки у дискусії і дебатах;</p> <p>демонструє уміння дискутувати і дебатувати;</p> <p>оцінює власні уміння аргументувати і дискутувати.</p>
2	<p>РЕЗЕРВ</p>	

Методика навчання курсу

У практиці навчання даного курсу вчителів необхідно реалізувати педагогічні умови і підходи до навчання, що підвищують його ефективність, зокрема варто:

1) виділяти основну частину навчального часу для практики критичного мислення і толерантної поведінки у процесі інтерактивної взаємодії учнів;

2) організувати роботу учнів зі різними джерелами інформації так, щоб вони, здійснюючи самостійний пошук інформації, обдумували її, оцінювали і презентували в різних формах (усно, письмово, графічно) залежно від завдання;

3) гарантувати учням відкрити, сприятливу атмосферу навчання, толерантність з боку однокласників і прийняття будь-яких ідей і думок;

4) заохочувати максимально активну участь учнів у навчальному процесі, зокрема і здійснення ними вибору способів роботи, завдань, які виконуються, джерел інформації і т. п.;

5) виявляти упевненість в здатності кожного учня мислити критично і приймати правильне рішення.

Для формування орієнтовної основи того або іншого способу розумової або навчальної діяльності учнів у навчальному посібнику з курсу використовуються спеціальні тексти, в яких інтегровані елементи теоретичних знань з формальної логіки, філософії, теорії пізнання, риторики, психології і ін., опис способів мисленнєвої діяльності за технологією критичного мислення.

Операції, способи діяльності та окремі прийоми відпрацьовуються за допомогою описів життєвих ситуацій, спеціально відібраних текстів з різних галузей знань, що містять інформацію, цікаву і корисну для розширення кругозору і підвищення рівня загальної культури учнів, а також таку, що здійснює на старшокласників виховний вплив.

Передбачається, що уроки курсу будуть побудовані за єдиним найбільш ефективним алгоритмом, який включає три основні частини: вступну (актуалізація тих знань, що є в учнів, і мотивація навчальної діяльності), основну (активне експериментування, побудова нових знань, опанування нових способів діяльності та їх відпрацювання), завершальну (рефлексія процесу навчання на уроці та його результатів, самооцінка і взаємооцінка результатів учнями і оцінювання навчальних досягнень школярів учителем).

Структура кожної частини передбачає відповідне наповнення і методи. Спеціальні прийоми розвитку умінь ефективного спілкування, толерантної поведінки і висловлювань, критично-

го мислення учнів використовуються на кожному уроці разом і у поєднанні з інтерактивним навчанням. Всі уроки курсу за змістом і методами спрямовані на розвиток особистості кожного учня, його активну участь в навчанні, громадянське виховання і освіту учнів.

Оскільки курси за вибором не мають стандартів, вони не повинні піддаватися підсумковій атестації. Зміст і правила за-своєння їх програми загальноосвітній навчальний заклад встановлює самостійно. Система оцінювання може бути бальна і рейтингова (диференційована, тестова, залікова, захист проектних робіт і рефератів тощо).

Пропонована програма передбачає можливість оцінювання навчальних досягнень учнів, відображених у правій колонці як результати навчання. Система оцінювання курсу може бути розроблена вчителем на основі цільових установок і конкретизації навчальних цілей для кожного уроку відповідно до існуючих у загальноосвітній школі критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів із суспільствознавства.

Засадничі принципи оцінювання курсу є такі.

1) В процесі оцінювання у рівній мірі беруть участь і вчитель, і учні.

2) Оцінка не має бути способом тиску і інструментом для покарання учня.

3) Процес оцінювання гнучкий, відкритий для кожного учасника освітнього процесу.

Інструментами оцінювання, що рекомендуються, є виконання учнями спеціальних усних і письмових завдань на самостійне і творче застосування умінь і моделей поведінки у навчальних і життєвих ситуаціях. Оцінювання навчальних результатів учнів має встановити міру їх відповідності критеріям засвоєння знань, умінь, цінностей, що визначені вчителем у відповідності до програми, і може ґрунтуватися на спеціальних рубриках показників рівня розвитку в учнів того або іншого уміння з наведеного переліку. Подібні інструменти оцінювання подані в навчальному посібнику.

Програма передбачає використання навчального посібника для учнів «Кроки до порозуміння», спеціально підготовленого для викладання цього курсу.

Програму створено авторським колективом у складі: О. Пометун, І. Сущенко, І. Баранова, за участю експертів вчителів Т. Давлетової, С. Добровольської. Загальна редакція докт. пед. наук, проф. О. Пометун.